

Miran Željko, Amalija Mergole, Barbara Juršič, Snježana Muzica

Računalnik – prevajalec?

Povzetek

Analizirali smo računalniške prevode angleškega besedila v nemščino, španščino, portugalščino, francoščino in italijanščino, za prevajanje pa smo uporabili program Comprende ameriškega podjetja Globalink. Pokazalo se je nekaj splošnih težav, ki jih ima računalnik pri razumevanju besedila. Te kažejo, da strojno prevajanje verjetno še ne bo prav kmalu splošno uporabno.

Summary

Globalink's Comprende computer software translated an English text into German, Spanish, Portugal, French and Italian. Human translators analysed these machine translations and they found some common errors. It can be seen from the analysis of these errors that machine translation probably will not be widely useful in near future.

Prevajanje z računalniki (strojno prevajanje) je tema, ki so se je člankopisci v Mostovih že večkrat lotili – v začetku bolj teoretično: Dar-ko Simeršek: Prevajanje z računalniki (Mostovi 1987/1), Peter Tancig: Računalniško prevajanje (Mostovi 1989/2), v tem desetletju pa že bolj praktično: Lidija Šega: Sejem bil je živ (Mostovi 1991/1), Lidija Šega: Dva meseca med tolmači in prevajalci Evropske unije (Mostovi 1994), Andrej Skubic: Računalniški programi za prevajalce (Mostovi 1997). Lidija nam je v svojem drugem članku dala na vpogled prevoda, ki ju je napravil program Systran, »da bi si laže predstavljali doseženo stopnjo razvoja pri strojnem prevajanju«.

Od leta 1994 se je veliko spremenilo: Systran se je pojavil na internetu, ob njem pa tudi nekaj drugih programov, ki znajo prevajati enega ali več jezikov. Ob prvem poskusu uporabe me je presenetilo, da je program iz angleščine v nemščino pravilno prenesel trpnik. Stvari so torej šle korak naprej – stroj ne prevaja besede za besedo, temveč razume strukturo stavka. Nadaljnji poskusi so sicer pokazali, da je treba besedo *razume* dati med narekovaje, saj so bili strojni prevodi silno okorni (in včasih komični), vendar je ostalo vprašanje praktične vrednosti. Najbolje bi bilo

torej narediti konkreten prevod, tega pa bi nato analiziral prevajalec.

Pri tem se že v začetku pojavita vsaj dve vprašanji: kakšno besedilo izbrati in v katero smer prevajati?

Program bo verjetno dobro prevedel besedilo, namenjeno učenju tujega jezika na začetni stopnji, in bo zmrznil pri prevodu literarnega dela, polnega metafor. Vremenska napoved se mi je zdela preveč preprost primer, pri računalniškem besedilu se program ni izkazal zaradi pomanjkljivega poznavanja izrazja. Morda bi bilo dobro izbrati besedilo, namenjeno govornemu posredovanju, saj pri govorjenju ljudje navadno manj komplicirajo kot pri pisanju? Poskusil sem torej z začetkom predavanja, ki ga je na lanski konferenci o prevajanju v nematerne jezike imel Alan McConnell-Duff. Na oko besedilo ni bilo videti posebno zahtevno, vendar se je pri analizi besedila računalnik odrezal dokaj slabo, saj je odpovedal pri frazah in dolgih stavkih.

Kaj izbrati namesto tega? Ponavadi so razmeroma preprosto napisani kratki življenjepisi. Izbral sem si Nathaniela Hawthorna, ki ni imel posebno razburljivega življenja – a je računalnik odpovedal na povsem nepredvidljivem mestu: Hawthornov prijatelj je bil Fran-

klin Pierce; spoznala sta se že v šolskih letih, pozneje pa je ta možakar postal predsednik ZDA. Iz neznanega razloga je v nemškem prevodu »Franklin Pierce« postal »Franklin Durchbohrer« ... Težave z razumevanjem dolgih stavkov sem računalniku olajšal z razbijanjem takih stavkov na krajše, vendar je besedilo sčasoma postalo čudno, nekako neangleško in je dajalo vtis, da ga je sestavil začetnik, glavne prevodne težave pa so ostale.

Za tretje besedilo sem vzel Jungov življenjepis (mimogrede: knjiga Jung (avtor je Anthony Stevens) je zelo dober uvod v Jungovo delo). Pri preskusu tega prevoda in piljenju izvirnika nisem zdržal tako dolgo. Na začetku je programu kazalo zelo dobro (besedilo se začne z *Jung was a man of paradox*), kmalu pa je paradoksen postal prevod. Ko sem zagledal prevod stavka *he was determined to live in an uncompromisingly unique way*, ki je bil videti takle *er wurde bestimmt im Haus zu wohnen ein unnachgiebig einmaliger Weg* (v preostalem besedilu je bilo seveda tudi nekaj zanimivih umotvorov), me je minilo potrpljenje in sem se ročno odpovedal nadaljnjemu iskanju primernejšega besedila ter se vrnil k izhodiščnemu.

Skupaj z avtorjem sva poenostavila izrazje in odstranila nekatere prezapletene besedne zveze, s katerimi je imel program težave že pri prvem testiranju: *I should like to begin by saying that I welcome* je postal samo *I welcome*, *it brings out into the open* sva skrčila na *opens*, *however much* sva preoblikovala v *even though*, *my interest dates back* sva poenostavila v *my interest began*, besede *sniffily* program ni poznal, zato sva jo zamenjala s *scornfully*, prav tako sva mu olajšala delo z zamenjavo izraza *is to be encountered* s *can be encountered*, *choosing to speak* sva skrčila samo na *speak*, *have no choice but to work into* sva predelala v bolj razumljivo obliko *have to translate*, *working* v smislu prevajanja sva postavila v bolj enoznačno obliko *translating*, *translators I know* (prevajalci, ki jih poznam) so postali le *translators*.

Pri tem procesu se mi zdi pomembno, da v njem sodeluje avtor (ki je povrh še domači govoriec) in se strinja s popravki, ker bi kdo drug morda preveč poenostavil dele besedila ali pa bi to lahko dobilo celo drugačen pomen kot v izvirniku. Menim, da pri našem preskusu ti posegi niso bistveno spremenili niti vsebine niti sloga – so pa izredno pomagali prevajalnemu programu: Amalija, ki je bila precej razočarana nad prvim izdelkom, je najprej poudarila, da je plod prevajanja popravljenega izvirnika bistveno boljši.

Smer prevajanja (v angleščino ali iz nje) verjetno precej vpliva na izdelek, kadar je prevajalec računalnik; primer take napake je, da je računalnik izraz *I wrote a book* prevedel v *ich schrieb einem Buch*; verjetno bi bil prevod v angleščino pravilen, če bi moral prevesti stavek *ich schrieb ein Buch*. Se pa pri prevodu v to smer pojavijo drugačne napake, kakršne so opisane npr. v reviji *The Linguist*, 2/1998, str. 38–43 (težave so nastale npr. pri prevajanju dolgih sestavljenih besed iz nemščine v angleščino). Prednost prevoda iz angleščine v drug jezik je, da so izvirniki res povsem enaki in lahko ugotovimo, katere napake se pojavljajo povsod (torej so splošna pomanjkljivosti programa) in katere so značilne samo za nekatere jezike.

Na začetku smo preizkušali dva programa: Systran in Globalink. Prvega že več let uporabljajo v Evropski uniji – vendar imam občutek, da Systran, ki je brezplačno na voljo na internetu, ni povsem enak tistemu, ki ga uporabljajo za resno delo v EU. Globalink tudi ni tako novo ime – Lidija ga omenja v svojem prvem prej navedenem članku. Pri naših preskusih (res je, da sem sam lahko primerjal samo prevod v nemščino, Amalija pa je to potrdila tudi za španščino) je imel Systranov prevod vedno več napak (pri izvirnem in poenostavljenem besedilu in tudi pri obeh življenjepisih) kot Globalinkov. Ker je pri strojnem prevodu veliko zelo grobih napak, se nismo trudili s primerjavami, kateri program je v kak-

šnih primerih manj slab, temveč smo se nazadnje osredotočili na Globalink. V drugem delu našega preskusa je to podjetje predstavilo svoj novi program Comprende, ki ga je bilo v testni fazi mogoče preskusiti brezplačno. Programi se danes stalno razvijajo, in če boste po branju tega članka še sami preverili prevod, boste morda ugotovili, da so programerji odpravili nekatere lažje rešljive napake, na katere opozarjamo.

Vnaprej je jasno, da je strojni prevod slab. Pri tokratni analizi nas torej niso zanimale slogovne fineše, temveč predvsem troje.

1. Ali je prevod sploh uporaben? Ali bralec kljub številnim napakam razume avtorjevo sporočilo?
2. Katere najhujše napake je naredil program pri slovnici in pravopisu?
3. Katere dobre lastnosti ima program?

Glede na številne napake v računalniškem prevodu se bo kdo morda vprašal, v čem je sploh smisel analize tako zanikrnega izdelka. Razlogov za to je več:

- če imamo referenčno stanje, bomo čez nekaj let ali pri preskusu kakega novega izdelka lahko ugotovili, kolikšen je bil napredek v tem času;
- ko laiki v časopisih berejo o strojnem prevajanju, morda dobijo nerealno upanje, da bo kmalu mogoče vseppek prevajati besedila za majhen denar ali celo brezplačno prek interneta – če prevajalec naleti na tako osebo, jo bo priporočljivo seznaniti z izidi analize in jo tako malo prizemljiti;
- nekateri prevajalci z več računalniškega znanja so že preskusili programe za strojno prevajanje (ali vsaj pomnilnike prevodov) in verjetno bi bila izmenjava izkušenj koristna.

Za sodelovanje pri projektu se zahvaljujem Amaliji, Barbari in Snježani, ki so obdelale konkretne prevode v posamezne jezike, poleg njih pa tudi Lidiji Šega za koristne nasvete in

Alanu McConnell-Duffu za že omenjeno in drugo pomoč.

Sledi izvirno besedilo, (neračunalniški) prevod v slovenščino, računalniški prevodi v posamezne jezike in njihova analiza. Ker je računalnik vedno prevajal angleško besedilo, je referenčno to; v slovenščini morda nekaterih odtenkov ni bilo mogoče prikazati v vseh podrobnostih.

The role of the native-speaker

I welcome the theme of this conference, since it opens an issue which has often been deliberately ignored: the fact is that translation into non-mother tongues does take place, even though some purists disapprove of it. If it did not take place, most of the economies of eastern, central and southern Europe would come to an abrupt standstill.

My own interest in this topic began twenty years ago when I wrote a book "The Third Language" – an analysis of some of the common problems in non-mother tongue translation. Although the book was generally well received, one reviewer scornfully noted that he could see "little point in analysing translation which should be done by native speakers – if done at all!" Unfortunately, this attitude can still be encountered, particularly in countries with languages of so-called major diffusion.

My reason, then, for speaking on the role of the native speaker is partly to respond to the purists, such as the earlier mentioned critic, and partly to offer encouragement to the many excellent translators who often have to translate into the non-mother tongue. I have in mind the many translators in Slovenia and elsewhere, who are often capable of translating into more than one foreign language, and who can deal professionally with subject areas as different as contract law and cardiology, economics and ecology, or even – radio-active waste disposal.

Vloga domačega govorca

Pozdravljam temo te konference, saj postavlja vprašanje, ki je bilo pogosto namenoma prezrto: dejstvo je, da se prevaja v nematerne jezike, čeprav nekateri puristi tega ne odobravajo. Če tovrstnega prevajanja ne bi bilo, bi se večina gospodarstev vzhodne, srednje in južne Evrope v trenutku ustavila.

Za to temo sem se začel zanimati pred dvajsetimi leti, ko sem napisal knjigo Tretji jezik – analizo nekaterih splošnih težav pri prevajanju v nematerne jezik. Čeprav je bila knjiga na splošno dobro sprejeta, je neki kritik posmehljivo pripomnil, da vidi »malo smisla v analizi prevoda, ki bi ga morali narediti domači govorniki – če je to sploh potrebno!« Žal lahko še vedno naletimo na tak način razmišljanja, posebej v državah s tako imenovanimi bolj razširjenimi jeziki.

Moj razlog, da spregovorim o vlogi domačega govorca, je torej delno v tem, da bi rad odgovoril puristom, kot je prej omenjeni kritik, in delno v tem, da spodbudim številne različne prevajalce, ki pogosto morajo prevajati v nematerne jezik. V mislih imam veliko prevajalcev v Sloveniji in drugje, ki pogosto znajo prevajati v več kot en tuj jezik in ki se lahko strokovno ukvarjajo s tako različnimi področji, kot so pogodbeno pravo in kardiologija, gospodarstvo in ekologija ali celo odstranjevanje radioaktivnih odpadkov.

Amalija Mergole: Nemščina

Die Rolle des einheimisch-Sprechers

Ich begrüße das Thema dieser Konferenz, weil es eine Frage öffnet, die oft absichtlich ignoriert worden ist: die Tatsache ist diese Übersetzung in nicht-Mutter Zungen, findet statt, obwohl einige Puristen dagegen davon sind. Wenn es nicht stattfände, kämen die meisten von den Wirtschaften von Ost, zen-

tralem und südlichem Europa zu einem abrupten Stillstand.

Mein eigenes Interesse an diesem Thema fing vor zwanzig Jahren an, als ich einem Buch "Die Dritte Sprache" schrieb, – eine Analyse von einigen der gewöhnlichen Probleme in nicht-Mutter Zunge Übersetzung. Obwohl das Buch gewöhnlich gut bekommen wurde, ein Rezensent höhnisch bekannt, daß er "kleinen Sinn im Analysieren von Übersetzung, die von einheimischen Sprechern gemacht werden sollte, sehen könnte, – wenn gemacht überhaupt"! Leider kann dieser Einstellung noch begegnet werden, insbesondere in Ländern mit Sprachen sogenannter bedeutender Ausbreitung.

Mein Grund, dann, für das Sprechen auf der Rolle des einheimischen Sprechers ist teilweise, zu den Puristen zu antworten, wie der frühere erwähnt Kritiker, und teilweise Ermutigung zu den vielen ausgezeichneten Übersetzern anzubieten, die oft in die nicht-Mutter Zunge übersetzen müssen. Ich habe in Verstand die vielen Übersetzer in Slowenien und woanders das oft vom Übersetzen in mehr als eine fremde Sprache fähig ist, und wer kann berufsmäßig mit Thema-Gebieten so ander wie Vertrag-Gesetz fertigwerden und Kardiologie, Wirtschaftswissenschaft und Ökologie, oder eben – radioaktive überflüssige Beseitigung.

Od računalniškega prevoda iz angleškega v nemški jezik bi pričakovali najmanj napak, saj gre za najbolj sorodna jezika med obravnavanimi. Opravljeni prevod bi bil dobronamernemu bralcu v prvem in drugem odstavku sicer razumljiv, kot končni izdelek pa je nesprejemljiv. Poleg tega, da je napačno preveden osrednji pojem, lahko na splošno rečemo, da prevladujejo na videz manjše napake pri uporabi predlogov, predvsem v stalnih besednih zvezah. Vendar vemo, da prav idiomatika loči dobrega govorca od tistega, ki ima v glavi vsekozi še strukture svojega jezika. Po številno-

sti sledijo napake, ki so posledica dobesednega prevajanja oziroma upoštevanja napačnega pomena (verjetno prvega v slovarju), in šele nato slovnične zmote, kar je za računalnik pohvalno.

Pri primerjavah računalniških prevodov ne gre toliko za korekcijo izdelkov v smislu vaj iz prevajanja, temveč predvsem za ugotavljanje procesov, ki ob tem potekajo v računalniku, in za vrednotenje, katere izmed postopkov (pri tem se pokaže, kako zahtevno je prevajanje) je računalnik (že) zmožen zadovoljivo izvajati. Zato ob podrobnejšem obravnavanju prevoda v nemščino ne bomo omenili prav vsake malenkosti, temveč bomo poglobitve napake strnili v skupine, to pa ne pomeni, da napak, ki jih morda ne bomo izrecno omenili, ni.

Eno največjih težav povzroča prevajanje **besednih zvez**. Če pogledamo primere, kakršen je prevod zveze *speaking on* v *das Sprechen auf der Rolle*, vidimo, da računalnik ni zmožen dojeti besedne zveze kot dejanske celote, in prevaja vsak del posebej. Ker je predlog *on* v angleškem jeziku izredno mnogoplasten, je tudi prevodnih možnosti veliko. Obravnavano besedilo kaže, da je računalnik le redko sposoben izbrati pravo, saj ne upošteva zahtev ciljnega jezika. V našem primeru je angleški *on* prevedel z *auf*, vemo pa, da glagol *sprechen* v nemščini (tudi če je substantiviran) zahteva predlog *über*. Podobne primere zasledimo v prvem odstavku, kjer bi v nemščini zadostovalo, če bi rekli: *obwohl einige Puristen dagegen sind*, računalnik pa je »vestno« in ne da bi se oziral na nastalo stavčno strukturo, prevedel še angleški predlog *of*, ki ga je imel ob sebi glagol *to disapprove*, v nemški predlog *davon*, čeprav ta v zvezi *dagegen davon* nima nikakršnega smisla. Prav tako bi v prvem odstavku zadoščalo, če bi *most of the economies* preprosto prevedli z *die meisten Wirtschaften* (ali bolje *Wirtschaftssysteme*), saj je predlog *von* povsem odveč. Takih primerov je v besedilu kar precej, omenimo naj le še tistega ob koncu zadnjega odstav-

ka, kjer angleški glagol *to be capable* zahteva rabo predloga *of*, nemški glagol *fähig sein* pa potrebuje ob sebi le roditeljski (nečesa sem zmožen) ali kvečjemu predlog *zu*, nikakor pa ne predloga *von*, a prav tega je uporabil računalnik.

Druga skupina grobih napak grozi pri vsakršnem prevajanju: gre za **dobesedno prevajanje**. V našem primeru so dobesedno prevedeni ključni samostalniki ali pridevniki, kar včasih privede do izrazov in zvez, ki v ciljnem jeziku sploh ne obstajajo. Prvi primer nas zbode v oči že v naslovu, saj *native-speaker* ni preveden kot *Muttersprachler*, temveč je skovan nov izraz *der einheimisch-Sprecher*, ki je popolnoma nepravilen: prvič ga nemščina ne pozna in ne uporablja, drugič pa gre za povezavo med pridevnikom in samostalnikom, kakršna v nemščini ni mogoča. Če bi že hoteli napraviti kolikor toliko pravilno skovanko, bi moral biti pridevnik *einheimisch* vsaj opremljen z ustrežno pridevniško končnico v primernem sklonu. Izraz *non-mother tongues* bi verjetno prevajali kar z izrazom *Fremdsprachen*, računalnik pa je spet ubral pot dobesednega prevajanja in ustvaril popoln nesmisel: *nicht-Mutter Zungen*. Nemščina dopušča združevanje več besed v eno samo (daljšo), zato bi ta izraz verjetno lahko pisali skupaj, če bi le bil kolikor toliko ustrezen. Računalnik je *tongue* namreč prevedel kot *Zunge*, kar v nemščini že nekaj stoletij (besedi imata res skupen izvor) pomeni le telesni organ 'jezik', ne pa tudi jezika v smislu angleškega izraza *language*; tega bi računalnik verjetno pravilno prevedel z nemškim samostalnikom *die Sprache*. Problematici so tudi »slovarski prevodi« izrazov, kot so *generally* v *gewöhnlich*, kar pomeni 'navadno', zato bi bilo primernejše uporabiti izraz *im großen und ganzen* ali *generell* (na splošno); *was received* v *bekommen*, kar pomeni dobesedno 'dobiti, prejeti' in ne sprejeti, za kar bi morali uporabiti glagol *empfangen*; fraza *as different as* je prevedena z *so ander wie*, pri čemer *ander* nič ne pome-

ni in bi bilo treba reči npr. *unterschiedlich*, *even* (celo) pa v *eben* (pravzaprav), kar je etimološko sicer sorodno (morda pa računalnik pri prevajanju uporablja to načelo?), vendar v danem primeru nepravilno, ker bi morali reči *sogar* (celo). Ob koncu tega sklopa naj omenimo le še ljubek spodrsrlaj, saj je računalnik v frazi *little point* besedo *point* (v nasprotju s prevodi v druge jezike) prevedel nedobesedno (in pravilno!) kot *Sinn* (smisel) in ne kot *Punkt* (točka), je pa zato pridevnik zvesto prenesel: *kleinen Sinn in einer Sache sehen* v nemščini ne pomeni nič; že če bi izpustili en sam 'l', pa bi bila fraza sicer nekoliko bolj zaostrena kot v angleškem izvirniku, vendar vsaj smiselna, namreč *keinen Sinn ...* (nobenega smisla ne vidim v tem).

Seveda je namen prevajanja predvsem prenos pomena, vendar (razen izjemoma, ko lahko priskočijo na pomoč še roke in mimika) pomembno vlogo igra tudi **slovična pravilnost**. Glede na to, da angleški jezik ne pozna sklanjanja samostalnikov ter pregibanja členov in pridevnikov, moramo priznati, da je računalnik delo opravil osupljivo dobro. Tudi glagolske oblike so, kar zadeva število, osebo in celo čas, najpogostejše rabljene pravilno, za kar moramo računalnik spet pohvaliti. Slabo obvladovanje slovnice bi mu lahko očitali, recimo, v zadnjem odstavku, kjer je sklop *the earlier mentioned critic* preveden kot *der frühere erwähnt Kritiker* namesto pravičnega *der früher erwähnte Kritiker*. Sicer pa bi lahko na splošno rekli, da računalnik slovnične napake dela predvsem tam, kjer napačno razume strukturo stavka. Tako stavka *the fact is that translation ... does take place* ni razumel kot glavnega in odvisnega stavka, zato je *that* pojmoval kot določni zaimek (tisti prevod) in ne kot uvod v odvisni stavek 'da' ali v nemščini *daß*. Nemški prevod *die Tatsache ist diese Übersetzung ...* je tako brez pomena. Težave nastajajo tudi pri prevajanju zaimka *it*, saj ga je treba uskladiti z ustreznim spolom samostalnika v nemškem jeziku, česar računalnik

ne napravi. Najhujše težave pa je »umetni prevajalec« imel v zadnjem stavku, kjer je napačno tako rekoč vse: *to have in mind* v dobesednem prevodu *in Verstand haben* ne pomeni nič, *professionally* bi bilo v danem kontekstu bolje prevesti *professionell* kot *berufsmäßig*, pa še marsikaj drugega se najde. V sklopu slovničnih napak naj omenimo le še eno: računalnik angleškega samostalnika *waste* ni prepoznal kot samostalnika 'odpadki', temveč ga je prebral kot pridevnik 'odpaden, odvečen', s tem pa prevod ostane brez samostalnika oziroma, kar je še huje, spremeni se celoten pomen: namesto *Beseitigung der radioaktiven Abfälle* (odstranjevanje radioaktivnih odpadkov) beremo *radioaktive überflüssige Beseitigung*, kar bi v slovenščini pomenilo 'radioaktivno odvečno odstranjevanje'.

Prevajalcem v nemški jezik (pa naj bo materni ali nematerni) se torej računalniške konkurence še nekaj časa ni treba bati. Elektronski pripomočki so nam v obliki slovarjev že zdaj v veliko pomoč, verjetno se bodo kmalu uveljavili tudi pri prevajanju formularjev in drugih besedil, ki se malo razlikujejo, kot samostojni prevajalci pa še ne tako kmalu.

Amalija Mergole: Španščina

El papel del nativo-portavoz

Yo doy la bienvenida al tema de esta conferencia, desde que abre un problema que se ha ignorado a menudo deliberadamente: el hecho es esa traducción en las lenguas de la no-madre que tiene lugar, aunque algunos puristas desaprobaban de él. Si no tuviera lugar, la mayoría de las economías de Europa oriental, central y del sur vendría a un standstill abrupto.

Mi propio interés en este tema empezó hace veinte años cuando yo escribí "El Tercer Idioma" a un libro – un análisis de algunos de los problemas comunes en traducción de

lengua de no-madre. Aunque el libro generalmente fue recibido bien, un crítico con desdén nombrado que él pudiera ver "el punto pequeño analizando traducción que debe ser hecha por portavoces nativos – si hecho en absoluto!" Desgraciadamente, esta actitud todavía puede encontrarse, particularmente en países con idiomas de difusión mayor llamado.

Mi razón, entonces, por hablar en el papel del portavoz nativo es en parte responder a los puristas, como el crítico mencionado más temprano, y en parte para ofrecerles estímulo a los muchos traductores excelentes que a menudo tienen que traducir en la lengua de la no-madre. Yo tengo en mente los muchos traductores en Slovenia y en otra parte, quién es a menudo capaz de traducir en más de un idioma extranjero, y quién puede tratar profesionalmente con áreas sujetas tan diferente como la ley del contrato y cardiología, economía y ecología, o incluso – la disposición desechada radiactiva.

Tudi pri računalniškem prevodu v španski jezik zasledimo številne napake, ki izhajajo predvsem iz preveč avtomatičnega in nereflektiranega prenašanja besed iz izhodiščnega jezika v ciljnega.

Ponekod gre za **napačno dobessedno prevajanje**, na primer že v naslovu, kjer bi bilo ustrežnejše govoriti o *hablante nativo* kot o *nativo-portavoz*, saj *portavoz* ni *speaker* v smislu govorca, temveč 'nosilec zvoka' ali 'zvočnik'. Podobno nesprejemljivo v španščini zveni *lengua de la no-madre*, kar bi morda lahko poenostavili z izrazom *lengua extranjera* ali s čim podobnim. Tudi *eastern Europe* bi ustrežnejše prevedli z izrazom *Europa del este* namesto eksotičnega izraza *Europa oriental*, ki ga je izbral računalnik. Še več težav je pri prenesenem pomenu, kjer je izraz *to see little point in* preveden kot *ver punto pequeño en* (dobessedno: videti majhno piko v) namesto, recimo, *no ver ningun sentido*.

Pri navedenih primerih lahko rečemo, da je računalnik še nekoliko »razmišljal«, vendar segel po napačni (najpriročajši?) različici, pri **frazah** pa moramo ugotoviti, da se nikakor ni spuščal v iskanje povezav med stavčnimi členi in je dobessedno prevedel vse predloge, čeprav jih španščina v nekaterih primerih niti ne potrebuje ali pa zahteva povsem drugačno stavčno zgradbo. Tako za prevod angleške besedne zveze *to deal with something* v španščini zadostuje že *tratar* ali kvečjemu zveza *tratar de* in je predlog *con*, ki ga je računalnik zvesto prenesel iz angleščine, povsem odveč. Prav tako bi namesto *hablar en el papel* morali reči *hablar sobre ...*, vendar je izhodiščna fraza pač *to speak on* in računalnik tega ni spreminjal.

Na enem mestu celo ni spremenil ničesar in je enostavno **obdržal angleški izraz** *standstill*, saj verjetno v svojem slovarju ni našel ustreznice.

Zasledimo tudi **precej slovničnih napak**; te verjetno vsaj deloma izvirajo iz izrazito različnih jezikovnih struktur. Preveč prostora bi porabili, če bi se na tem mestu spuščali v obravnavanje rabe španskih določnih in nedoločnih členov pred samostalniki, kjer se je računalnik pogosto napačno odločil oziroma preveč ravnal le po angleškem izvirniku. Prav tako španščina ob glagolih ne potrebuje osebnega zaimka *yo* (jaz), saj se glagolska oseba izraža s končnicami – kakor v slovenščini. Napačno je preveden tudi zaimek *it* v prvem odstavku, kjer bi namesto moškega spola morali uporabiti ženskega, saj se zaimek nanaša na samostalnik *la traducción* (prevod), ta pa je ženskega spola. Podobnega neujemanja je še posebej veliko v zadnjem odstavku, kjer je govor o prevajalcih v množini (*traductores*), nato pa sledi odvisnik v ednini *quien es ... capaz ...* Podobno je neujemanje pridevnika v naslednjem stavku, kjer je govor o *áreas ... tan diferente*, pri čemer bi bilo pravilno reči *diferentes*, saj je tudi samostalnik *áreas* (področja) v množini. Ob tem naj omenimo le še,

da bi bilo *subject areas* vsekakor pravilneje prevajati z izrazom *áreas temáticas* kot *áreas sujetas*, kar je praktično brez pomena. Tudi izraz *áreas* je precej dobeseden.

Če primerjamo prevode v različnih svetovnih jezikih, ki jih je opravil računalnik, hitro ugotovimo, da »bere le enkrat«. To pomeni, da se pri posameznem prevodu ne oddaljuje od svojega prvotnega razumevanja besedila oziroma ne prevaja v vsak jezik posebej in se neposredno ne vrača k izvirniku, temveč črpa iz bralne različice, kakršno si je pač ustvaril »na prvi pogled«. Zato se nekatere večje napake pojavljajo v vseh prevodih. Samostalni *waste* (odpadki) je na primer enkrat za vselej razumel kot pridevnik 'odpaden' in ga tako prevaja v vse jezike, ne da bi se zavedal brezsmiselnosti nastalih konstrukcij. Prav tako je prevajalno orodje stavek *I wrote a book "The Third Language"* razumelo kot dativ »pisal sem knjigi« in temu ustrezno napačen je tudi prevod v španščino *yo* (že ta zaimек je odveč) *escribí "El Tercer Idioma"* (nesprejemljiv vrstni red) *a un libro* ali na primer v nemščino: *als ich einem Buch "Die Dritte Sprache" schrieb*. Problematična je velika začetnica vseh besed v naslovu, kar je v angleščini uveljavljeno. V španskem prevodu opazimo še en podoben primer: glagol *noted* v stavku *one reviewer scornfully noted* je računalnik očitno prebral kot pridevnik in ga temu primerno prevedel z *un crítico ... nombrado*, kar vsekakor ne ustreza izvirniku, da ne govorimo o siceršnjem besednem redu v celotnem besedilu; ta je večkrat napačen kot ne.

Na podlagi povedanega ugotavljamo, da se računalnik pri prevajanju v španski jezik (verjetno tudi zaradi oddaljenosti obeh jezikov) ni posebej dobro odrezal. Avtor izvirnika sicer zagovarja prevajanje v nematernalni jezik, saj je to včasih gotovo neizogibno, za računalniško orodje pa za zdaj še vsekakor pretežka naloga.

Barbara Juršič: Portugalščina

O papel do nativo-locutor

Eu dou boas-vindas o tema desta conferência, desde que abre um assunto que foi ignorado frequentemente deliberadamente: o fato é aquela tradução em línguas de non-mae acontece, embora alguns puristas desaproveem disto. Se nao acontecesse, a maioria das economias de Europa oriental, central e meridional viria a um standstill abrupto.

Meu próprio interesse neste tópico começou vinte anos atrás quando eu escrevi para um livro "O Terceiro Idioma" – uma análise de alguns dos problemas comuns em tradução de língua de non-mae. Embora o livro geralmente foi recebido bem, um revisor desdenhosamente notável que ele pudesse ver "pequeno ponto em tradução de analysing que deveria ser feita por locutores nativos - se feito nada"! Infelizmente, esta atitude ainda pode ser encontrada, particularmente em países com idiomas de difusão principal denominada.

Minha razão, então, por falar no papel do locutor nativo é em parte responder aos puristas, como o crítico mencionado mais cedo, e em parte oferecer encorajamento aos muitos tradutores excelentes que frequentemente têm que traduzir na língua de non-mae. Eu tenho em mente os muitos tradutores na Eslovênia e em outro lugar, que estão frequentemente capazes de traduzir em mais de um idioma estrangeiro, e que pode se tratar profissionalmente de áreas de assunto tão diferente quanto lei de contrato e cardiologia, economia e ecologia, ou até mesmo – disposição desperdício radioativa.

Pri računalniškem prevajanju iz angleščine v portugalščino seveda ni bilo mogoče pričakovati dobrega izdelka, ker jezika nista iz iste jezikovne skupine niti nista bila nikoli v takih stikih kot npr. angleščina in francoščina. Pre-

vod bi bil komu, ki ne pozna angleščine in ni zelo »doma« v jezikoslovju, v drugem odstavku pravzaprav skoraj čisto nerazumljiv oziroma bi ga tudi še tako dobronameren bralec na več mestih razumel napačno. Zaradi kopice napak pri idiomatiki, dobeseidnega prevajanja, slovničnih napak in nerazumljivosti nasploh ga moramo na žalost razglasiti za nesprejemljivega. Očitno računalnik brez oziranja na predhodno besedilo in besedilo, ki sledi, odločno in enkrat za vselej izbira prvi pomen besed, ki ga najde v slovarju, in ne razume besedila (ali vsaj stavka) kot celote, ampak ga secira na posamezne besede. Računalnik deluje avtomatično. Kako le drugače, bi se lahko vprašali, saj je vendar stroj. Morda bi bilo za izboljšanje strojevega uspeha treba nekako spremeniti programe za tovrstno prevajanje?

To zdaj ni naše delo, zato podrobneje pogledjmo, kako se je računalnik jezikovno znašel z našim besedilom. Ustavili se bomo pri glavnih skupinah napak in ne bomo obravnavali vsake malenkosti posebej.

Začela bi z osrednjimi pojmi besedila. Omeniti moram, da se v prevodu izredno čuti vpliv angleščine, torej izhodiščnega jezika. Že v naslovu se pojavi nerodnost, kajti *native-speaker* je preveden neposredno, kot *nativo-locutor* (domačin govorec). To spremeni pomen, saj bi morali *nativo* le postaviti za *locutor* in bi ta postal njegov iskani pridevnik, seveda pa sprememba pomena ni tako korenita kot npr. pri nehvaležni (za prevajanje) besedni zvezi 'nematerni jezik', ki se celo v slovenščini sliši nekoliko okorno. Prevod *língua non-mae* je popolnoma zgrešen, ker je v portugalsščini latinski 'non' doživel nazalizacijo in se zdaj glasi 'nâo', *língua mae* (če vzamemo najprej nezanikano različico) pa bi pomenilo prajezik, jezik, iz katerega drugi izhajajo. Želeni 'materni jezik' se ujema z *língua materna*, to bi torej morali zanikati ali pa besedno zvezo nadomestiti z *língua estrangeira* (tuj jezik).

Poleg tega se pojavljajo besede, ki jih računalnik ni našel v svojem besednem zakladu,

zato jih je razglasil za neprevedljive in jih pustil kar v izvorniku. V našem besedilu sta to npr. besedi *standstill* in *professionally*. Kaj takega se ne bi smelo zgoditi, a kaže, da sestavljavec programa le ni mogel predvideti vseh različic iz enega korena, kajti besedi, ki ju navajamo kot primer, nista tako eksotični, da bi bili v uporabi zelo redko.

Velike preglavice delajo računalniku preneseni pomeni besed, saj jih ne prepozna in jih prevaja dobeseidno. To se lepo vidi pri prevodu angleškega *little point*, kjer avtor govori o 'malo smisla', ubogi računalnik pa je to prevedel s *pequeno ponto* (majhna pika/točka). Od računalnika po mojem res ne moremo pričakovati, da bo prodril v globine smisla, ki ga je besedi pripisal pisec, zato so besede, uporabljene v prenesenem pomenu, praktično največji trn v peti strojnemu prevajanju, kajti prevedeno postane v ciljnem jeziku popolnoma nerazumljivo. Pri tem bi rada omenila, da je naše besedilo skoraj malo preveč »literarno« za računalnik; pri prevajanju strogo strokovnih besedil, kjer je v rabi natančno določen in omejen besednjak in kjer vsaka beseda nosi točno določen pomen, bi mu preneseni pomeni povzročali veliko manjše preglavice (redkeje bi naletel nanje). Menim, da bi pri takih strokovnih besedilih nekoč v prihodnosti računalnik lahko postal precej koristen in bi bili tudi njegovi izdelki lahko boljši, kot so bili tokrat. Tak dobeseidni prevod je še *Eu tenho em mente* iz angleškega *I have in mind*; namesto želenega 'v mislih imam' prevod v portugalsščino pomeni 'nameravam'.

Računalnik je imel pri prevajanju iz angleščine v portugalsščino velike težave tudi s slovnico. Pogosto ni sposoben prepoznati besednih vrst, npr. ko navajamo, da je neki kritik posmehljivo pripomnil to in to, v angleščini *one reviewer scornfully noted*, v portugalsščini glagol v pretekliku nenadoma postane pridevnik in glagol izgine, tako da se ta del glasi precej smešno *um revisor desdenhosamente notável*, kar bi pomenilo 'nesramno ugleden kritik'.

Poseben problem so členi. Portugalščina jih ima »zelo rada«, uporabljajo se tudi pred osebnim in svojilnim zaimkom, kar je posebnost že v družini romanskih jezikov. Namesto *Meu próprio interesse* bi bilo prav *O meu próprio interesse* itn. V besedilu je opaziti, da je računalnik pomešal različne vrste zaimkov, npr. na začetku, ko je relativni zaimek zamenjal s kazalnim: *the fact is that translation ... does take place* in 'da' prevedel s 'tisto' (tisto prevajanje): *o fato é aquela tradução ... acontece* (tudi izbira zadnjega glagola ni posrečena; bolje bi bilo *se faz* ali kaj podobnega). Ta stavek zaradi zamešanega zaimka tudi ni slovnično pravilen ('dejstvo je tisto prevajanje ... se dogaja').

Težave so še pri prepoznavanju ednine in množine, kot je razvidno iz zadnjega stavka, in pri ujemanju pridevnika s samostalnikom, npr. pri *áreas ... tão diferente* namesto *diferentes* (tudi *áreas de assunto* je neposrečena izbira, bolje bi bilo *áreas temáticas*).

Slovnica romanskih jezikov se precej razlikuje od slovnice germanskih jezikov, tukaj angleščine, zato ta kot izhodiščni jezik za prevajanje v romanski jezik že po pravilu pomeni »nevarnost«, da bo v strojnem prevodu mrgolelo vsaj drobnih napak, ki izhajajo iz razlik med jezikoma v skladnji, uporabi časov (čeprav tu napake niso najbolj zaznavne), glagolskih načinov, v besednih zvezah itn.

Členi v funkciji predmeta se postavljajo za glagol, npr. *Eu faço-o bem* ('to' (predmet) dobro naredim), razen če pred glagolom stoji prislovno določilo časa ali veznik, ki uvaja podredni stavek, npr.: *embora alguns puristas o desaprovem* (namesto *desaprovem disto*). Tu gre za drugačno besedno zvezo kot v angleščini, kjer se glagol *to disapprove* veže s predlogom *of*, kar se ne sklada s portugalsščino, kjer je pravilno *desaprovar + neposredno vezani predlog* (v *tožilniku*). Prav tako je angleški *speak on the role* preveden v *falar no papel*, kjer bi namesto predloga *em* ustrezal *de*. Računalnik torej ne izbere pravega prevoda za ta angleški predlog, ker ne vidi povezave z

glagolom, ne zazna besedne zveze. Vidimo, da veliko težav povzročajo slavni predlogi v besednih zvezah, ki jih prav neslavno mešamo tudi, ko tuj jezik že precej obvladamo. Pri idiomatiki se seveda zelo hitro ločita tisti, ki res obvlada jezik, in oni, ki se opira na strukturo svojega maternega jezika.

Hud primer računalnikovega nerazumevanja je pomensko neskladje, dobljeno z vrinjenim predlogom *para*, saj je računalnik angleški stavek *I wrote a book "The Third Language"* razumel, kot da je v njem uporabljen daljnik 'pisal sem knjigi' in ne 'ko sem napisal knjigo'; v portugalsščini *quando eu escrevi para um livro*, kar pomeni, da pisec ni avtor knjige, ampak je napisal le prispevek zanjo. Iz zadnjega stavka je nastal popoln nesmisel, posebej kar zadeva radioaktivne odpadke.

Če povzamem, je besedilo tistemu, ki se vsaj malo spozna na jezike in malo povrta po možganih, razumljivo, razen morda srednjega dela, kjer je govor o pisanju knjige, o tem, kdo je njen avtor in kaj je bilo z nesrečnim kritikom. Na splošno je prevod okoren in neroden, skratka nesprejemljiv, opazi se, da ga ni delal človek. V njen mrgoli čisto logičnih skladenjskih napak in tistih, ki so plod dobesednega prevajanja prenesenih pomenov in fraz, zaplete se tudi pri sestavljenih besedah in podredjih ter zaimkih vseh vrst, ti pa so v portugalsščini precej občutljiva tema.

Mislím, da bi morali prevajanje za zdaj še pustiti »človeškim« prevajalcem, morda pa bodo zelo strokovna besedila nekoč le sposobni prevzeti stroji. Pomembno je, da ne bi tudi mi postali roboti in kmalu ne bi več znali niti svojega maternega jezika.

Rada bi dodala, da nam je računalnik posredno lepo pokazal, kako zahtevno delo je prevajanje. Pri tem v človeku poteka vrsta procesov hkrati, potrebnega pa je tudi veliko znanja, občutek za jezik in sposobnost živeti se v besedilo. Tako nazorno vidimo, da to ni le navadno prenašanje besede za besedo iz izhodiščnega jezika v ciljnega.

Snježana Muzica:

Francoščina in italijanščina

Analiza računalniškega prevoda iz angleščine v francoščino in italijanščino je pokazala, da je kakovost strojnega prevoda šele na osnovni stopnji in ne ustreza zahtevam, s katerimi opredeljujemo sprejemljiv prevod, saj ga ni mogoče razumeti brez pomoči izvirnika. Med največje pomanjkljivosti štejemo avtomatsko prestavljanje besed iz izhodiščnega jezika v ciljnega in prilagajanje strukture ciljnega jezika izhodiščnemu. Poglejmo, kakšne pomanjkljivosti in dobre strani ima francoski strojni prevod.

Le rôle du natif-orateur

J'accueille le thème de cette conférence, depuis qu'il ouvre une question qui a souvent été ignorée délibérément: le fait est cette traduction dans langues de la non-mère a lieu, bien que quelques puristes en désapprouvent de. S'il n'avait pas eu lieu, la plupart des économies de l'est, le central et Europe du sud viendraient à un arrêt abrupt.

Mon propre intérêt dans ce sujet a commencé il y a vingt années quand j'ai écrit La Troisième Langue "à un livre" – une analyse de quelques-uns des problèmes communs dans traduction de la langue de la non-mère. Bien que le livre ait bien été reçu généralement, une critique dédaigneusement distingué qu'il pourrait voir "petit point dans analyser traduction qui devrait être faite par les locuteurs natifs – si fait à tout"! Malheureusement, cette attitude peut encore être rencontrée, en particulier dans pays avec langues de diffusion majeure soi-disant.

Ma raison, alors, pour parler sur le rôle du locuteur natif est répondre aux puristes en partie, tel que la critique mentionnée plus tôt, et en partie offrir l'encouragement aux grand nombre de traducteurs excellents qui souvent doivent traduire dans la langue de la non-

mère. J'ai dans esprit les grand nombre de traducteurs en Slovénie et ailleurs, qui sont souvent capables de traduire dans plus qu'une langue étrangère, et qui peut traiter des régions soumises aussi différent que loi du contrat professionnellement et cardiologie, économie et écologie, ou même – disposition du gaspillage radioactive.

Groba napaka je narejena že v naslovu pri besedni zvezi *natif orateur*. Kot sem uvodoma povedala, je besedna zveza samodejno prenesena iz angleščine v francoščino tako, da je računalnik najprej prevedel pridevnik *native* v *natif* in nato samostalni *speaker* v *orateur*. V Velikem angleško-slovenskem slovarju najdemo ustreznice, kot so govornik, govorec, besednik. V Laroussevem slovarju najdemo tole razlago: *mot anglais, celui qui parle 1. président de la Chambre des communes, en Grande-Bretagne, 2. président de la Chambre des représentants, aux Etats-Unis / Speaker-speakerine: annonceur, annonceuse (radio, télévision)*. Ker je beseda večplastna, je treba izbrati izraz, ki ustreza izhodiščnemu besedilu. Računalnik je morda izbral prvo besedo in jo vstavil v prevod, zato smo namesto govorec dobili govornik. Če pa beremo besedilo naprej, ugotovimo, da v njem uporabi tudi pravi izraz *locuteur natif*.

Če primerjamo stavčno zvezo v francoščini *Le fait est cette traduction* z angleško besedno zvezo *the fact is that translation*, ugotovimo, da je zaradi sistematične napake prevajanja posameznih besed računalnik zamenjal veznik, ki uvaja odvisnik, s kazalnim zaimkom. Pravilneje bi torej bilo *Le fait est que*.

Ker imata francoščina in angleščina veliko podobnega besedišča, moramo paziti predvsem na eno od najzahrbtnjših pasti – na »lažne prijatelje«. Gre za besede, ki se zaradi podobnosti napačno uporabljajo. V obeh besedilih naletimo na besedo *abrupt*. Kot razlaga dr. Anton Grad v Francosko-slovenskem slovarju, pomeni beseda v francoščini *strm, str-*

mo padajoč, fig. robat, osoren, grob. V Laroussovem francoskem slovarju je razlaga taka: adj. 1. *dont la pente est raide, escarpée* 2. *rude et entier, en parlant de qqn, de son comportement*. Za angleški izraz najdemo v Velikem angleško-slovenskem slovarju, elektronska izdaja, verzija 1.0., tole razlago: *odsekan, prekinjen, nenaden, nepričakovan, strm, osoren, surov, zadirčen*. Glede na vrsto sopomenk ugotavljam, da francoska beseda *abrupt* nima pomena nenaden, nepričakovan in je zato smisel zgrešen. Morda bi bilo primerneje uporabiti besedo *brusquement* – nenadoma, ki je, zanimivo, zelo blizu besedi *brusque* – odsekan.

Zaradi samodejnega prestavljanja besed iz enega jezika v drugega nastajajo tudi nove skovanke, ki v ciljnem jeziku ne obstajajo, npr. *langues de la non-mère*. Ker ima jezik zaradi plastičnosti možnost uporabe drugih izrazov, ki semantično ustrezajo pojmu, bi bilo treba tu uporabiti besedno zvezo *tuj jezik* ali *langue étrangère*.

Moram priznati, da me je presenetila pravilna raba naklona v dopustnem odvisniku (*subjonctif*), ki povzroča marsikateremu tujemu in celo domačemu govorcu veliko težav: *Bien que le livre ait bien été reçu*.

Če analiziramo vsako besedo posebej v naslednjih stavkih: *one reviewer scornfully noted that he could see little point in analysing translation; une critique dédaigneusement distingué qu'il pourrait voir petit point dans analyser traduction*, ugotovimo, da je besedo *one* morda razumel kot nedoločni člen ženskega spola *une*. Beseda *reviewer*, ki je v francoščino prevedena kot *critique*, lahko pomeni tako *kritik* kot *kritika*. Ker je pred samostalnikom nedoločni člen ženskega spola, dobimo pomen *kritika*. Beseda *scornfully* pomeni v francoščini *dédaigneusement, avec mépris* – prezirljivo, zaničljivo, kar je sicer točno, vendar se pomen besedne zveze spremeni, ker računalnik glagol v pretekliku *noted* zamenja za pridevnik *znan, slaven, razvpit*. Računalnik zamenja ti dve jezikovni ka-

tegoriji, zato je jasno, kako je nastala čudna besedna zveza, ki pomeni *prezirljivo izbrana kritika*.

Besedna zveza *little point* je prevedena v običajni rabi *petit point*, ki pomeni *majhna točka*, in ne v prenesenem pomenu, kot je *peu de sens* ali malo smisla.

V angleškem jeziku raba členov ni tako striktna kot v francoščini, zato računalnik člena tam, kjer ga v angleškem besedilu ni, ne postavi niti v francoskem prevodu, kot je razvidno iz prejšnje stavčne zveze.

Ponovno moram pohvaliti računalnik, saj doda obrazilo ženskega spola preteklemu deležniku, ki sledi pomožnemu glagolu *être* v prislovnem odvisniku *traduction qui devrait être faite*.

Predložne zveze so tudi šibka točka, zaradi prilagajanja strukture ciljnega jezika izhodiščnemu. Angleška predložna zveza *speak on* je v francoščini praviloma *parler de*. Torej je v tem primeru predlog *sur* dobesečni prevod angleškega predloga *on*. Paziti je treba na uporabo predloga, ki spada h glagolu ciljnega jezika in ne izhodiščnega.

Ko se računalnik zaplete, nastanejo nove čudne skovanke, ki v besednih zvezah nimajo nobenega smisla in katerih nastanek si je težko razlagati, *subject areas* je npr. v francoščino prevedel *régions soumises* ali *podvržena področja*.

Besedna zveza *radioactive waste disposal* je v francoščino prevedena kot *disposition du gaspillage radioactive*. V Velikem angleško-slovenskem slovarju najdemo za besedo *disposal* tele pomene: *razpolaganje, razpored, odstranitev, odprava, izročitev, prodaja, moč, oblast*. Tudi tu je, kot kaže, uporabil prvi pomen *razpolaganje*, zato morda v francoščini prevod *disposition*. Če pobrskamo po slovarju, ugotovimo, da je ustreznica za angleško besedo *waste* spet prva beseda v vrsti ustreznic *razsipavanje, trošenje, izguba, odpad*. Morda je zato v francoščino prevedena kot *gaspillage* ali *razsipavanje*.

Zaradi samodejnega prestavljanja besed prav tako zgreši pri besedi *since*, ki ima vlogo veznika (saj, ker) in predloga (od). Računalnik besedo, ne glede na smiselnost uporabe, prevede z *depuis* (od) namesto s *puisque* (saj). In spet smo pri sistematični napaki, ki se pojavlja vsakokrat, ko računalnik naleti na večplastne ali fleksibilne besede. Sploh je za pogosto rabljene besede značilno, da so večpomenske, zato bi bilo treba prav tem nameniti večjo pozornost.

Il ruolo del nativo-oratore

Accolgo cordialmente il tema di questa conferenza, da quando apre un problema che spesso è stato ignorato intenzionalmente: il fatto è quella traduzione in lingue della non-madre succede, anche se alcuni puristi ne disapprovano. Se non succedesse, la maggior parte delle economie di Europa orientale, centrale e meridionale verrebbe a una sosta improvvisa.

Il mio proprio interesse in questo tema cominciò venti anni fa quando scrissi La Terza Lingua a un libro – un'analisi di alcuni dei problemi comuni in traduzione di lingua di non-madre. Sebbene il libro generalmente fu ricevuto bene, uno censore sdegnosamente celebre che lui potesse vedere punto piccolo nell'analizzare traduzione che sarebbe fatta da oratori nativi – se fatto a tutti! Questo atteggiamento ancora può essere incontrato sfortunatamente, particolarmente in paesi con lingue di diffusione maggiore e così-chiamata.

La mia ragione, poi per parlare sul ruolo dell'oratore nativo è in parte rispondere ai puristi, come il più primo critico menzionato e in parte offrire incoraggiamento ai molti traduttori eccellenti che spesso devono tradurre nella lingua della non-madre. Ho in mente i molti traduttori in Slovenia e altrove, chi spesso è capace di tradurre in più di una lingua straniera, e chi può dare professional-

mente con aree soggette diverse come legge del contratto e cardiologia, economie e ecologia o anche – disposizione dello spreco radioattiva.

Pri italijanščini se pojavljajo skoraj enake napake, z manjšimi razlikami. Zanimivo je, da je računalnik prepoznal samostalniško moškega spola z obrazilom ženskega spola -a, kot je *il tema*. Takih primerov je v italijanščini malo in so izjeme.

Omenili smo že, da v francoščini prepozna naklon *subjunctif*. Pri italijanščini pa tega naklona *congiuntivo* ne prepozna in uporablja povedni naklon: *Sebbene il libro fu ricevuto generalmente bene*.

Kot pri francoščini se tudi pri italijanščini pojavi težava, ko gre za angleško besedico *since*, ker računalnik uporabi časovni predlog *da quando* (*odkar*) namesto veznika *poiché* (*saj*). Pri italijanskem prevodu prav tako uporabi kazalni pridevnik *il fatto è quella traduzione* namesto veznika *il fatto è che*.

Pri francoščini se je računalnik najprej zmotil, potem pa je našel pravo ustreznico za domačega govornika, pri italijanščini pa ne in je *native-speaker* prevedel enako kot v francoščini: *nativo-oratore*. Če pogledamo v angleško-italijanski slovar Dizionario Hazon Garzanti, najdemo v prevodu 1. *parlatore, oratore* 2. *annunciatore*. V novem Zingarellijevem slovarju Vocabolario della lingua italiana sem pod besedo *speaker* našla tole razlago v italijanščini: 1. *annunciatore radiofonico e televisivo/lettore o commentatore di un documentario, come voce fuori campo*. 2. *nel linguaggio sportivo, chi, attraverso un altoparlante, comunica al pubblico di una gara varie informazioni relative alla gara stessa*. 3. *nei paesi anglosassoni, presidente della camera dei deputati*.

Ustreznice torej nisem našla in mi noben slovar ni mogel pomagati. Poskušala sem poiskati razlago besed, ki so si pomensko blizu, in sem pogledala pod *madrelingua*. Tako sem

našla, kar sem iskala: (*composto di madre e lingua: calco sul tedesco Muttersprache*) A. *la lingua della propria patria, che si è imparata da bambini*. B. *chi parla e insegna la propria lingua madre* (kdor govori in uči materni jezik). Iskanje ustreznice je včasih pravi podvig!

V italijanskem prevodu je za kritika uporabil pravilen izraz *recensore*, vendar je tudi tu prepoznal besedo *noted* kot pridevnik in jo prevedel tako kot v francoskem prevodu *prezirljivo slaven*. Beseda je sicer glagol v pretekliku in pomeni je *pripomnil*.

Tudi v italijanščino je besedno zvezo *little point* prevedel v prvotnem pomenu *punto*, ne pa v prenesenem pomenu *senso*.

Besedno zvezo *non-mother tongue* je prav tako prevedel po angleškem zgledu *lingua della non-madre*. Tu velja enako kot za francoski prevod – besedno zvezo bi lahko prevedel kot *lingua straniera* ali *tuj jezik*.

Ho in mente i molti traduttori in Slovenia e altrove chi spesso è capace di tradurre. Namesto veznika *chi* bi moral stati veznik *che*, saj gre za odvisnik v tožilniku, ne v imenovalniku.

Pri obeh besedilih je čutiti nekaj »crescendo«. Začetek je kolikor toliko razumljiv, potem pa postaja besedilo vse bolj nejasno. Nejasnost je očitna predvsem pri besednih zvezah – zaradi dobesednega prevoda nastanejo nove skovanke, ki v ciljnem jeziku ne obstajajo. Kot je iz analize razvidno, je napredek, kar zadeva slovnico, obetaven, veliko slabše se računalnik odreže pri semantiki, saj ne loči jezikovnih odtenkov. Tak problem se pojavi v italijanskem prevodu, kjer je za besedo *standstill* našel ustreznico *sosta*, kar pomeni postanek, v besedilu pa je govor o popolni ustavitvi.

Žal ni niti dveh jezikov, ki bi se semantično popolnoma ujemala, zato so besede brez ozadja psihološke, sociološke, zgodovinske, tehnične narave, poleg stilne raznovrstnosti in zvrstne razgibanosti, mrtve. Analiza pa potrjuje tudi to, da je jezik vse prej kot samo logi-

čen in ga, žal, ne moremo skrčiti na eksaktno znanost.

Sklep

Maja 1997 je računalnik Globoka modrina po šestih partijah premagal Garija Kasparova z izidom 3,5 : 2,5 (3 remiji). Pred desetimi leti, ko so šahovski programi premagovali domače mojstre, v dvobojih z rangiranimi šahisti pa so praviloma odpovedali, si nihče ni mislil, da se bo to zgodilo tako hitro – nekateri so menili, da kaj takega sploh ni mogoče.

Kako blizu ali daleč sta si šah in prevajanje? Pri šahu so pravila razmeroma preprosta, omejen je čas za razmišljanje, za dober izid je treba poznati teorijo (kam lahko vodi kaka pozicija) in prakso (izide iger na turnirjih), predvsem pa je treba videti več potez vnaprej. Pri prevajanju so pravila (lahko) zelo zapletena, čas za razmišljanje ni omejen (predvidevamo pa, da je v razumnih mejah – če računalnik prevaja bistveno počasneje od prevajalca, postane smiselnost postopka vprašljiva), za dober uspeh je treba poznati teorijo (oba jezika) in prakso (prejšnji prevodi s podobno temo), predvsem pa je treba gledati besedilo kot celoto in ne vsak stavek kot povsem samostojno in neodvisno enoto. Razen pri pravilih sta torej oba postopka v marsičem podobna. Razmeroma enostavno je uskladiščiti slovar, kjer beseda v enem jeziku ustreza besedi v drugem jeziku. Za izboljšanje učinkov strojnega prevajanja pa bi bilo treba uskladiščiti čim več prevodov fraz, saj bo te ob stalno naraščajočih računalniških zmogljivostih stroj vedno hitreje premlel. Problematična ostanejo pravila (pravzaprav izjeme) rabe obeh jezikov. Tu bo treba vložiti ogromno dela – ali pa pravila zelo omejiti in prevajalni program uporabiti samo za ozko specializirana področja – tako se praviloma strojno prevajanje uporablja sedaj. Že zdaj velja, da je na vsem svetu potrebnih toliko prevodov, da jih brez pomoči računalnikov sami prevajalci ne bi zmogli narediti, in

verjetno lahko pričakujemo, da bodo že čez nekaj let več prevodov napisali računalniki kot prevajalci. To seveda velja za bolj razširjene jezike, pri slovenščini smo še daleč od tega. Veliko besedil bo treba prevesti pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo in ob njenem vstopu vanjo, zanimivo pa bo videti, kako se bodo tega lotili in kakšne izkušnje si bodo pridobili v Službi Vlade RS za evropske zadeve.

Morda bo k hitrejšemu razvoju strojnega prevajanja prispeval internet. Za zdaj je večina besedil v internetu v angleščini, pričakujemo pa lahko, da bo prej ali slej večina uporabnikov interneta z neangleškega govornega območja. Kdor bo tem ljudem zagotovil kolikor

toliko razumljive in ne predrage prevode v njihov materni jezik, bo verjetno pobral ogromne dobičke.

Lokacije na internetu

Globalink: <http://www.globalink.com>

Program Comprendre: <http://comprendre.globalink.com/beta/>

(Ob izidu revije ta lokacija morda ne bo več dosegljiva, zato za izhodišče vzemite prejšnji naslov.)

Systran: <http://babelfish.altavista.digital.com/cgi-bin/translate?>

<http://www.systransoft.com/>

Anica Rant

Poklic »prevajalec« oziroma imam šifro poklica, torej sem

Povzetek

Prevajalec ali tolmač kot poklic. Kako ga opredeliti? Kaj dela prevajalec ali tolmač in kako to postati? Govorimo o književnih, tehniških ali znanstvenih prevajalcih ter o sodnih, simultanih in konferenčnih tolmačih. Kaj imajo skupnega in kakšne so razlike med njimi?

Summary

Translator or Interpreter – as an occupation. How to define it? What is his/her scope of work, and how to become one? We speak about literary, technical or scientific translators; and about court, simultaneous and conference interpreters. What do they have in common and what are the differences?

Pred časom je Republiški zavod za zaposlovanje (RZZ) DZTPS poslal dopis, v katerem nas je poprosil za sodelovanje pri pisanju opisov poklicev. Seveda dopis ni bil poslan po naključju. RZZ v okviru tehnične pomoči PHARE pripravlja podlago za delovanje prvega centra za informiranje in poklicno svetova-

nje. Namen centra je zagotavljati objektivne informacije o svetu dela in izobraževanja.

Vsi občutimo, da se svet okoli nas spreminja, da se je spremenil način zaposlovanja. Nič več ni dovolj končati šolo, poiskati zaposlitev (v enem od velikih podjetij, na primer) in morda kdaj pozneje službo zamenjati, ker